QORTI KOSTITUZZJONALI

IMĦALLFIN

S.T.O. PRIM IMĦALLEF MARK CHETCUTI
ONOR. IMĦALLEF GIANNINO CARUANA DEMAJO
ONOR. IMĦALLEF ANTHONY ELLUL

Seduta ta' nhar l-Erbgħa, 12 ta' Lulju, 2023.

Numru 1

Rikors numru 690/21/1 RGM

Adrian Agius, Robert Agius u Jamie Vella

v.

L-Avukat tal-Istat u l-Avukat Ġenerali, u b'digriet tat-2 ta' Diċembru, 2021 Dr. Peter Caruana Galizia, Matthew Caruana Galizia, Andrew Caruana Galizia u Paul Caruana Galizia ġew ammessi li jintervjenu fil-proċeduri odjerni; u bl-istess digriet tat-2 ta' Diċembru 2021 Mary Rose Chircop u Dr. Kendrick Chircop ġew ammessi li jintervjenu wkoll f'dawn il-proċeduri

1. L-atturi jinsabu għaddejjin minn proċeduri quddiem il-Qorti tal-Maġistrati (Malta) bħala Qorti Struttorja. L-attur Adrian Agius qiegħed jiġi mixli, *inter alia* bil-qtil tal-Avukat Carmel Chircop filwaqt li ż-żewġ atturi l-oħra jinsabu akkużati bil-qtil ta' Carmel Chircop u ta' Daphne Caruana Galizia. L-atturi jallegaw li huma ma kinux tressqu l-Qorti fuq dawn l-

akkużi qabel peress li l-pulizija ma kellhomx provi kontra tagħhom sakemm ma sarx patteġjament dwar il-piena bejn l-Avukat Ġenerali u Vincent Muscat fir-rigward tal-parteċipazzjoni li kellu fil-qtil ta' Daphne Caruana Galizia, kif ukoll il-proklama presidenzjali li ngħatat lill-istess Muscat fir-rigward tal-involviment tiegħu fl-omiċidju tal-Avukat Carmel Chircop. L-atturi jallegaw li l-andament tal-proċeduri kriminali kontra tagħhom huwa leżiv tad-drittijiet fondamentali tagħhom sanċiti permezz tal-Kostituzzjoni u l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea, u dan minħabba illi (1) ngħatat maħfra presidenzjali lil Vincent Muscat, (2) l-Avukat Ġenerali kien parteċipi fil-patteġjament milħuq ma' Vincent Muscat u (3) l-Prosekuzzjoni għażlet li titratta ż-żewġ omiċidji tal-Avukat Carmel Chircop u Daphne Caruana Galizia flimkien minflok fi proċeduri separati u distinti minkejja li Adrian Agius mhuwiex qiegħed jiġi akkużat bil-qtil ta' Daphne Caruana Galizia, u għalhekk il-proċeduri kontra tiegħu qed jitwalu waqt li qed jinstemgħu provi li huma irrelevanti għall-akkużi li bihom jinsab mixli.

2. F'dawn il-proċeduri huma talbu għalhekk lill-Ewwel Qorti sabiex:

> "1. Tiddikjara l-agir tal-intimati jew min minnhom, illegali u li jilledi d-drittijiet fondamentali tar-rikorrenti billi jiksru l-artikoli 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta, kif ukoll l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea ghad-Drittijiet tal-Bniedem, jew liem minnhom; u
>
> 2. Tordna lill-intimati jew min minnhom ihallsu kumpens xieraq lir-rikorrenti, tenut kont ic-cirkostanzi kollha li l-Qorti tqis bhala rilevanti; u
>
> 3. Tordna illi d-decizjonijiet kollha illi jikkawzaw tali ksur, ma jkollhom l-ebda impatt fuq is-smigh gudizzjarju taghhom;

> 4. Taghti dawk l-ordnijiet u direttivi ohra li jidhrilha xierqa skond il-ligi u cirkostanzi tal-kaz.”

3. Fil-verbal tat-8 ta’ Frar 2022 ġie deċiż li qabel ma jiġi trattat il-mertu tal-kawża odjerna għandhom jiġu trattati u deċiżi t-tieni eċċezzjoni preliminari tal-Avukat tal-Istat u l-Avukat Ġenerali, l-ewwel erba’ eċċezzjonijiet preliminari tal-intervenuti fil-kawża Caruana Galizia u l-eċċezzjoni preliminari enumerata numru wieħed (1) tal-intervenuti fil-kawża Chircop.

4. L-ewwel eċċezzjoni preliminari tal-Avukat tal-Istat u l-Avukat Ġenerali taqra hekk:

> “Illi in linea preliminari, l-intimati formalment jeċċepixxu illi l-ogħti tal-maħfra Presidenzjali hija prerogattiva tal-Eċċellenza tiegħu, l-President ta’ Malta, u l-mekkaniżmu ta’ kif tingħata proklama huwa sanċit fl-ogħla liġi tal-pajjiż, fil-Kostituzzjoni ta’ Malta. L-Eċċellenza tiegħu, l-President ta’ Malta aġixxa a tenur tal-artikolu 93(1) u l-artikolu 85(1) tal-Kostituzzjoni. A tenur tal-artikolu 85(2) tal-istess Kostituzzjoni, kwistjonijiet dwar l-għoti ta’ pariri jew aġir skont tali pariri da parti tal-President ta’ Malta, ma jistgħux jiġu eżaminati mill-ebda qorti.”

5. L-eċċezzjonijiet preliminari tal-intervenuti fil-kawża Caruana Galizia jaqraw hekk:

> “1. Illi t-talbiet tar-rikorrenti fir-rigward tal-mahfra u l-patteggjament huma intempestivi billi l-iskop tal-lanjanzi taghhom huwa sabiex jirregolaw l-uzu ta’ xhieda u prova li ghandha tigi regolata mill-qorti ta’ gurisdizzjoni u kompetenza penali u mhux minn qorti ta’ gurisdizzjoni u kompetenza kostituzzjonali jew konvenzjonali;
>
> 2. Illi dina l-Onorabbli Qorti ghandha tiddeklina mis-setgha moghtija lilha skond l-artikolu 46 tal-Kostituzzjoni u l-artikolu 4 tal-Konvenzjoni Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem inkorporata f’Kapitolu 319 tal-Ligijiet

ta' Malta u dan billli in kwantu li l-iskop tal-lanjanzi tar-rikorrenti huwa sabiex tigi regolata l-uzu ta' xhieda u prova, tali diskrezzjoni tispetta lil Qorti ta' gurisdizzjoni u kompetenza penali u kemm-il darba dina l-Onorabbli Qorti tkun qedgha tissindika u taghti ordnijiet dwar l-uzu ta' dik ix-xhieda u prova hija tkun qeda talloka lilha nnifisha diskrezzjoni li hija moghtia bil-ligi lil Qorti ta' gurisdizzjoni u kompetenza penali. Is-sindikar ta' dina l-Onorabbli Qorti ghandu jsehh biss wara li dik il-qorti penali tkun thalliet taqdi l-poteri gjudizzjarja taghha u tirregola hi il-prezentata u l-uzu ta' dik ix-xhieda u prova. Huwa biss wara li dan isehh li dina l-Onorabbli Qorti jkollha gurisdizzjoni tissindika jekk l-amministrazzjoni ta' dik il-prova u xhieda kif mehuda mill-qorti penali tammontax jew le ghal ksur ta' dritt fundamentali;

3. Illi dina l-Onorabbli Qorti ma ghandix is-setgha li tissindika l-process ta' mahfra moghtija skond il-Kostituzzjoni, u cioe ma ghandiex il-poter tissindika jekk dak li sehh skond il-Kostituzzjoni jivvjolax artikolu iehor tal-Kostituzzjoni u dan anke billi l-artikolu 85(2) tal-Kostituzzjoni ma jassoggettax l-ezercizzju ta' kwistjonijiet dwar l-ghoti ta' pariri jew agir skont tali pariri da parti tal-President ta' Malta;

4. Illi l-lanjanzi tar-rikorrenti in kwantu jirrigwardaw process ta' mahfra u ta' patteggjament fil-konfront ta' terzi ma huwiex konness mar-rikorrenti fis-sens mehtieg mill-artikolu 46 tal-Kostituzzjoni u l-artikolu 4 tal-Att dwar il-Konvenzjoni Ewropea u cioe r-rikorrenti ma jissodisfawx ir-rekwiziet ta' interess guridiku mehtieg biex jistitwixxu tali proceduri taht il-Kostituzzjoni u ma humiex 'vittmi' kif mehtieg biex wiehed jikkostitwixxi proceduri taht l-Att dwar il-Konvenzjoni Ewropea;"

6. L-eċċezzjoni preliminari tal-intervenuti fil-kawża Chircop taqra hekk:

"1. Ir-rikorrenti jallegaw diversi affarijiet fir-rikors promotur tagħhom fosthom is-segwenti:

A. Illi l-għoti tal-proklama lil Vincent Muscat sabiex jagħti fost affarijiet oħra informazzjoni attendibbli, kredibbli u veritjiera, dwar l-omiċidju tal-Avukat Dottor Carmel Chircop jilledi d-dritt tiegħu għal smiegħ xieraq skont l-artikolu 39 tal-Kostituzzjoni tar-Repubblika ta' Malta u l-artikolu 6 tal-Att dwar il-Konvenzjoni Ewropeja (Kapitolu 319 tal-Liġijiet ta' Malta). Isostnu li meta l-Kabinett tal-Ministri rrakkomanda lill-Eċċellenza Tiegħu l-President tar-Repubblika ta' Malta sabiex tingħata l-proklama lil Vincent Muscat, l-istess eżekuttiv indaħal f'dak li huwa kompitu tal-qrati u konsegwentement meta ġiet rakkomandata u ingħatat tali proklama kien "hemm l-abbuż, xejn inqas u xejn aktar". Bid-dovut rispett, l-intervenuti ma jaqblux ma din is-sottomissjoni tar-rikorrenti. L-Eċċellenza Tiegħu l-President tar-Repubblika ta' Malta mexa mad-dettami tal-liġi hekk kif kontemplata

fil-Kostituzzjoni ta' Malta. Mir-rikors promotur ma hemm xejn x'jindika li l-Eċċellenza Tiegħu ma mexxiex mal-proċedura eżistenti f'dan il-każ.

B. Illi huwa importanti li ssir distinzjoni bejn l-għoti tal-maħfra qabel ma jkunu inbdew proċeduri ta' natura penali u maħfra li tingħata waqt il-perkors ta' proċeduri penali u/jew wara li jkunu ntemmu tali proċeduri. F'dan il-każ, ma kien hemm l-ebda proċeduri penali meta ingħatat il-maħfra. Imbagħad bis-saħħa ta' tali maħfra, inbdew proċeduri penali kontra r-rikorrenti. Illi l-maħfra hija għodda li l-Istat għandu biex tkun tista tiġi miġġielda u melgħuba l-kriminalita. F'dan il-każ, li jkun qiegħed jagħmel l-Istat huwa li jagħti l-għodda lill-Pulizija/Prosekuzzjoni sabiex fejn ma kienx hemm provi diretti, issa jkun hemm. Pero xorta waħda provi jibqgħu. Il-ġudizzju finali fuq tali provi li jkun ta' l-Istat lill-prosekuzzjoni sabiex tipprova l-każ tagħha huwa tal-Qrati u ta' ħadd iżjed. Dan ifisser li x-xhieda ta' Vincent Muscat hija soggetta għal iskrutinju tal-Qrati u tal-partijiet fil-proċeduri penali. Fil-fatt, Vincent Muscat ġie obbligat li jixhed f'kull proċedura quddiem kull Qorti kemm jekk ta' ġurisdizzjoni Kriminali, kif ukoll jekk ta' ġurisdizzjoni Ċivili jew Kostituzzjonali. Dan ifisser li r-regoli tax-xhieda japplikaw għalih u japplikaw ukoll għall-partijiet fil-kawża. Huwa soġġett għal-kontro-eżami. Fil-proklama ma hemm xejn li tgħid li din ix-xhieda ta' Vincent Muscat, per eżempju, ma hija soggetta għal ebda reviżjoni jew skrutinju. Hemm pero, kif diġa ngħad, l-obbligu, fost obbligi oħra, li huwa jrid jixhed, u ma hemm xejn fil-proklama tiegħu, li ingħatat limitatament fil-konfront tal-omiċidju tal-Avukat Dottor Carmel Chircop. Li jfisser li min hu tenut li jiġġudika jista ukoll jiġġudika tali xhieda fid-dawl tal-fatti kollha kif stabbiliti.

C. Mela f'dan il-każ mhux minnu li tali maħfra illediet id-drittijiet fundamentali tar-rikorrenti għal smiegħ xieraq. L-Eżekuttiv ma kellhu l-ebda obbligu li jisma l-veduti tar-rikorrenti. L-uniku obbligu tal-Eżekuttiv kien li juża l-għodda li għandu a disposizzjoni tiegħu, għodda mogħtija mill-Kostituzzjoni, biex jara li l-prosekuzzjoni jkollha l-aħjar provi biex tmexxi każ quddiem il-Qrati. Pero bl-ebda mod ma indaħħal fid-deċiżjoni dwar il-ħtija o meno tar-rikorrenti. Id-deċiżjoni dwar l-attendibilita tax-xhieda o meno, anke ta' dak li ingħata l-proklama, hija f'data f'idejn min għandu jiġġudika. L-Eżekuttiv ma indaħħalx f'dan l-aspett.

D. Illi mingħajr preġudizzju għal premess, l-intervenuti jtennu ukoll li r-rikorrenti ma għandhom l-ebda interess ġuridiku sabiex jressqu dan l-ilment tagħhom fil-konfront tal-maħfra li ingħatat lil Vincent Muscat. Jekk jiġri dak prospettat mir-rikorrenti jkun ifisse rli huma jkunu qegħdin jiddettaw liema provi tista u għandra tressaq il-prosekuzzjoni fil-proċeduri penali pendenti kontrihom. Il-prosekuzzjoni għandha tressaq l-aħjar provi, kemm favur u kemm kontra l-persuni akkużati, u dawn il-provi imbagħad għandhom ikunu,

kif inhuma f'dan il-każ, soġġetti għal iskrutinju ġudizzjarju skont il-liġi."

7. Bis-sentenza tal-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili (Sede Kostituzzjonali) tad-29 ta' Marzu 2022 ġie deċiz hekk:

"Għal dawn il-motivi, l-Qorti taqta' u tiddeċiedi billi,

1. Tiċħad ir-raba' eċċezzjoni sollevata mill-intervenuti fil-kawża Caruana Galizia u tiċħad l-eċċezzjoni paragrafu D sollevata mill-intervenuti fil-kawża Chircop, stante li r-rikorrenti għandhom l-interess ġuridiku meħtieġ sabiex jistitwixxu l-kawża odjerna;

2. Tilqa' t-tieni eċċezzjoni tal-Avukat Ġenerali u tal-Avukat tal-Istat, tilqa' t-tielet eċċezzjoni tal-intervenuti fil-kawża Caruana Galizia u tilqa' l-eċċezzjoni mmarkata ittra 'A' tal-intervenuti fil-kawża Chircop stante li kwistjonijiet dwar l-għoti ta' pariri lill-President tar-Repubblika dwar il-Prerogattiva ta' Maħfra Presidenzjali u kwistjonijiet dwar aġir skont tali pariri da parti tal-President tar-Repubblika ma jistgħux jiġu sindakati minn ebda Qorti lanqas fejn jiġi allegat leżżjoni tad-drittijiet fundamentali.

3. Tilqa' l-ewwel u t-tieni eċċezzjoni tal-intervenuti fil-kawża Caruana Galizia fir-rigward tal-ilment kostituzzjonali referibbli għan-nuqqas ta' separazzjoni tal-proċeduri penali kontra r-rikorrenti u konsegwentement tiddeklina f'dan l-istadju tal-proċess penali milli teżerċita s-setgħat tagħha mogħtija bl-Artikolu 46 (2) tal-Kostituzzjoni u l-Artikolu 4 (2) tal-Konvenzjoni.

4. Konsegwentement tiċħad it-talbiet tar-rikorrenti.

In vista li mhux l-eċċezzjonijiet preliminari kollha ġew akkolti kif ukoll in vista tan-novelta' ta' uħud mill-eċċezzjonijiet deċizi l-Qorti qed tordna li l-ispejjeż tal-kawża jibqgħu bla taxxa bejn il-partijiet."

8. L-atturi ppreżentaw ir-rikors tal-appell tagħhom fit-12 ta' April 2022 permezz ta' liema talbu lil din il-Qorti sabiex tirrevoka s-sentenza appellata u tordna l-prosegwiment u s-smigħ tal-ilment kostituzzjonali tagħhom.

9. L-Avukat tal-Istat u l-Avukat Ġenerali ppreżentaw ir-risposta tal-appell tagħhom fit-28 ta' April 2022 permezz ta' liema talbu lil din il-Qorti sabiex tiċħad l-appell tal-atturi appellanti u tikkonferma s-sentenza appellata, bl-ispejjeż tal-appell kontra l-appellanti.

10. L-intervenuti fil-kawża Mary Rose Chircop u l-Avukat Kendrick Chircop preżentaw ir-risposta tal-appell tagħhom fil-31 ta' Mejju 2022 permezz ta' liema talbu lil din il-Qorti sabiex tiċħad l-appell odjern u tikkonferma s-sentenza appellata, bl-ispejjeż kontra l-appellanti.

11. L-intervenuti fil-kawża l-Avukat Peter Caruana Galizia, Matthew, Andrew u Paul Caruana Galizia ppreżentaw ir-risposta tal-appell tagħhom fil-31 ta' Mejju 2022 permezz ta' liema ssottomettew li dan l-appell għandu jiġi miċħud u s-sentenza appellata għandha tiġi kkonfermata, bl-ispejjeż taż-żewġ istanzi kontra l-appellanti.

Ikkonsidrat:

L-Ewwel Aggravju

12. Permezz ta' dan l-aggravju l-atturi appellanti jilmentaw li l-Ewwel Qorti kienet żbaljata meta laqgħet l-eċċezzjoni tal-Avukat Ġenerali u l-Avukat tal-Istat li kwalunke Qorti hija prekluża milli tissindika aġir jew

deċiżjoni tal-President, u dan billi għamlet interpretazzjoni żbaljata tal-Artikolu 85(2) tal-Kostituzzjoni. L-appellanti jargumentaw li permezz ta' din il-kawża huma mhumiex qed jittentaw jissindikaw id-deċiżjoni tal-President u wisq anqas ma talbu lill-Qorti sabiex tiddetermina jekk effettivament il-President mexiex mal-parir mogħti mill-Eżekuttiv, iżda qed jilmentaw li huwa l-istitut u l-mekkaniżmu tal-għoti tal-proklama nnifsu li huwa leżiv tad-drittijiet fondamentali tagħhom u mhux id-deċiżjoni tal-President u l-parir li huwa ngħata. Jargumentaw ukoll illi huwa żbaljat l-argument tal-Ewwel Qorti li peress li l-ogħti tal-proklami f'Malta huwa regolat mill-Kostituzzjoni l-artikolu li jirregola dan l-ogħti ma jistax jitqies li jikser xi artikolu ieħor tal-Kostituzzjoni, għaliex il-Kostituzzjoni hija l-liġi suprema tal-pajjiż u għalhekk l-ebda artikolu ma jista' jitqies illi jikser xi artikolu ieħor, u jagħmlu referenza għas-sentenza fl-ismijiet **Paul Stoner et v. L-Onorevoli Prim Ministru et**. Iżidu li l-Ewwel Qorti naqset milli tikkonsidra li huma ma sejsux l-ilment kostituzzjonali tagħhom limitatament għall-Kostituzzjoni, iżda dan l-ilment issejjes ukoll fuq il-Konvenzjoni Ewropea u d-drittijiet garantiti minnha, u għalhekk l-Ewwel Qorti kellha tara jekk il-mekkaniżmu permezz ta' liema tingħata proklama jilledix id-drittijiet tagħhom sanċiti mill-Konvenzjoni Ewropea.

13. L-Avukat tal-Istat u l-Avukat Ġenerali jwieġbu li t-tielet u r-raba' talbiet tal-attur partikolarment jikxfu l-ħsieb tal-appellanti, u anke l-premessi tagħhom jagħmluha ċara li l-atturi qed jattakaw il-maħfra

mogħtija lil Vincent Muscat innifisha u mhux sempliċiment il-mekkażimu bis-saħħa ta' liema ngħata. Jargumentaw li teżisti presunzjoni *iuris tantum* li kull liġi li jgħaddi l-Parlament hija valida, u li din il-presunzjoni ta' validità tapplika aktar u aktar fil-każ ta' dispożizzjonijiet tal-Kostituzzjoni nnifisha. Jgħidu li skont il-ġurisprudenza mhuwiex possibbli li dispożizzjoni tal-Kostituzzjoni tkun tmur kontra l-istess Kostituzzjoni, u li dan il-ħsieb huwa msaħħaħ mill-Artikolu 6 tal-Kostituzzjoni, skont liema hija biss il-liġi ordinarja li tista' tiġi ddikjarata bħala inkonsistenti mal-Kostituzzjoni u konsegwentement mingħajr effett. Iżidu li l-Kostituzzjoni ma tipprovdi l-ebda ġerarkija ta' importanza jew qawwa bejn id-dispożizzjonijiet tagħha. Dwar l-argument tal-appellanti li l-Ewwel Qorti kienet żbaljata għaliex injorat li l-ilment tagħhom kien ukoll imsejjes fuq il-Konvenzjoni Ewropea jargumentaw li skont l-Artikolu 3(2) tal-Kapitolu 319 tal-Liġijiet ta' Malta l-frażi liġi ordinarja teskludi l-Kostituzzjoni ta' Malta.

14. L-intervenuti fil-kawża jwieġbu li l-għoti ta' proklama fih innifisu ma jistax jinstab li huwa leżiv tad-drittijiet tal-appellanti sempliċiment għaliex ix-xhieda ta' persuna li ngħatat proklama ġiet preservata mill-Qorti Struttorja fil-proċess kontra tagħhom, u jżidu li l-appellanti jridu juru li dik ix-xhieda fl-assjem kollu tal-proċess tilledi d-dritt għal smigħ xieraq.

15. L-Ewwel Qorti għamlet is-segwenti konsiderazzjonijiet dwar dawn il-punti:

"Il-provvedimenti relevanti fir-rigward huma l-**Artikolu 85** (Eżerċizzju tal-funzjonijiet tal-President) **u l-Artikolu 93** (Prerogattiva ta' maħfra) **tal-Kostituzzjoni ta' Malta**. […]

[…]

In tema legali ssir referenza għas-sentenza fl-ismijiet **Onor. Imħ. Anton Depasquale vs. Avukat Ġenerali** (Rik Kost 725/1999) deċiża mill-Qorti Ċivili, Prim'Awla (sede Kostituzzjonali) fil-21 ta' Novembru 2000 u kkonfermata mill-Qorti Kostituzzjonali fid-19 ta' Settembru 2001:

> "Dwar il-pariri tal-Ministru responsabbli ghall-gustizzja: Ir-rikorrent jilmenta li meta l-Ministru tal-Gustizzja ta l-pariri tieghu relativi ghassurrogi impunjati, kienet effettivament il-parti avversarja ghalih li specifikament ghazlet il-gudikanti biex jisimghu l-appell kostituzzjonali pendenti bejnu u l-Gvern ta' Malta. U fir-rigward tas-surroga ta' l-Onor. Imhallef Filletti kien hemm ukoll intervent ta' l-Avukat Generali stess.
>
> Fil-fehma tal-Qorti, ir-rizervi tar-rikorrent mhumiex fondati, u dan apparti dak li s-subartikolu (2) ta' l-artikolu 85 tal-Kostituzzjoni jipprovdi dwar linsindakabilita' da parti tal-Qrati ta' l-agir tal-President ta' Malta meta dan huwa mehtieg skond il-Kostituzzjoni li jagixxi fuq il-parir ta' xi persuna. In vista tal-fatt li saru l-provi relattivi, il-Qorti ma jidhrilhiex li ghandha ghalfejn tezamina l-qofol ta' dak l-artikolu stante li fil-proceduri fi stadju tal-appell gew prodotti l-provi relattivi [...]

Rilevanti wkoll is-sentenza **Anthony Zarb et vs. Il-Ministru tal-Ġustizzja u Gvern Lokali et** (Rik Kost 729/1999) mogħtija mill-Qorti Kostituzzjonali fis- 16 t'Ottubru 2002:

> "29. Il-Qorti sejra issa tikkumenta dwar l-argument imsemmi tar-rikorrenti, in kwantu jikkoncerna l-mahfra presidenzjali.
>
> 30. L-artikolu 93 (1) (a) tal-Kostituzzjoni jaghti lill-President ta` Malta ssetgha li *"jaghti lil xi persuna li jkollha x`taqsam fi jew giet misjuba hatja ta` xi reat mahfra, sew hielsa jew suggetta ghal kondizzjonijiet skond illigi".*Din is-setgha moghtija lill-President hija maghrufa bhala l-Prerogativa tal-Mahfra. Gejja minn zminijiet antiki meta l-prerogattiva kieent tas-sovran u baqghet tinzamm f`kostituzzjonijiet anke ta` zminijietna, generalment mill-Kap ta` l-Istat, ghaliex ghandha certa utilita`. Minn dejjem kien ritenut li din il-prerogativa tal-mahfra ma hijiex sindakabbli minn ebda Qorti, anke ghaliex hija setgha li, sa certu punt, tista` titqies bhala li qieghdha `l fuq missaltna tad-dritt.
>
> [...]
>
> 35. [...] L-iskop ewlieni tas-salvagwardji kollha li johorgu mill-artikolu 39 (1) tal-Kostituzzjoni u mill-artikolu 6(1) tal-Konvenzjoni Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem, in kwantu jolqtu proceduri ghal reat kriminali, huwa precizament li jassiguraw lill-imputat (jew lill-akkuzat) li proceduri kollha li jwasslu ghall-eventwali sejbien ta` htija w il-konsegwenzjali ghotja talpiena, ikunu rizultat ta` process gudizzjarju korrett u san li jkun sar

minn Qorti indipendenti w imparzjali mwaqqfa b`ligi. Jekk dan il-process gudizzjarju, ghal xi raguni, jigi tronkat u mwaqqaf darba ghal dejjem, qabel ma l-qorti jkollha l-opportunita` li tippronunzja ruhha fuq ir-reita` o meno ta` l-akkuzat, allura l-ghan ewlieni tal-process gudizzjarju ikun intilef. Fil-fehma tal-Qorti, jkun ghal kollox inutili li din il-Qorti tkompli tinvestiga biex tiddeciedi jekk sal-punt li l-process gudizzjarju gie tronkat – l-akkuzat kienx jew le inghata smiegh xieraq skond l-imsemmija salvagwardji."

Finalment issir referenza għas-sentenza fl-ismijiet **Norman Vella vs. Avukat Ġenerali** (Rik Kost 55/2016) mogħtija mill-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili (sede Kostituzzjonali) fid-19 ta' Novembru 2020 (mhux appellata):

"53. B'referenza għas-sitt eċċezzjoni tal-Avukat tal-Istat fejn ingħad li skont l-artikolu 85(2) u l-artikolu 86(3) tal-Kostituzzjoni ta' Malta, tali parir jew rakkomandazzjoni ma tistax tiġi eżaminata minn ebda Qorti, l-Qorti tagħmel referenza għall-Artikolu 85(2) tal-Kostituzzjoni li jipprovdi: "*Meta skont din il-Kostituzzjoni l-President huwa meħtieġ li jagixxi skont il-parir ta' xi persuna jew awtorita`, il-kwistjoni jekk ikunx f'xi kaz ircieva, jew ikunx agixxa skont dak il-parir ma għandhiex tigi ezaminata minn ebda Qorti*."

54. L-artikolu 86(3) jiddisponi: "*Meta skont din il-Kostituzzjoni l-Prim Ministru huwa meħtieġ li jaqdi xi funzjoni skont ir-rakkomandazzjoni ta' jew wara konsultazzjoni ma' xi persuna jew awtorita`, il-kwistjoni jekk huwa jkunx f'xi każ* ir*ċieva jew ikunx aġixxa skont dik ir-rakkomandazzjoni jew jekk ikunx ikkonsulta ma' dik il-persuna jew awtorita` ma għandhiex tiġi eżaminata minn ebda Qorti.*"

55. Dwar dan il-punt, jista' jitqies b'mod analogu dak deċiż filġurisprudenza dwar l-Artikolu 115 tal-Kostituzzjoni li jipprovdi protezzjoni lill-Kummissjoni Dwar is-Servizz Pubbliku minn ċerta proċeduri ġudizzjarji. Hawnhekk qed issir analoġija ma' entita` oħra. Il-PSC mhux ħieles minn skrutinju tal-Qrati ordinarji. Il-Qrati tagħna osservaw li l-PSC mhijiex insindakabbli b'mod assolut ... Il-Qrati tagħna osservaw li, jew li listess PSC aġixxiet bi ksur ta' drittijiet fundamentali." (**Attard vs St. Angelo noe et** deċiża mill-Prim' Awla Qorti Ċivili (Sede Kostituzzjonali) fis-6 ta' Novembru 1996, **Galea vs Chairman tal-Kummissjoni Dwar is- Servizz Pubbliku** deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fl-20 ta' Jannar 1985).

56. Fil-każ in ezami, l-allegat ilment tar-rikorrent jirrigwarda rrakkomandazzjoni tal-Prim Ministru għaċ-Chairman tal-Kummissjoni Dwar l-Impjiegi. Illi din il-Qorti tista' tissindika dak kollu li jista' jkun bi ksur tad-drittijiet fundamentali. Iżda, tali rakkomondazzjoni ta' Chairman tal-Kummissjoni Dwar l-Impjiegi m'għandhiex tiġi eżaminata minn din il-Qorti a tenur tal-Artikolu 85(2) u 86(3) tal-Kostituzzjoni, tali rakkomandazzjoni m'għandhiex tkun sindakabbli."

Ikkunsidrat;

Artikolu 93 (1) ma jipprovdiex dettalji dwar xi proċedura għandha tiġi adoperata mill-President fl-għoti tal-maħfra lil xi persuna li kellha

x'taqsam ma' xi reat. Fl-istess ħin pero' dan l-artikolu irid jinqara flimkien mal-Artikolu 85 tal-Kostituzzjoni.

L-istanzi li l-President għandu jaġixxi skont il-ġudizzju deliberat tiegħu mingħajr parir ta' ħadd huma kollha elenkati fil-proviso tal-ewwel subartikolu tal-imsemmi artikolu 85. Dawn brevement huma s-segwenti:

a. Xoljiment tal-Parlament;

b. Ħatra jew tneħħija tal-Prim Minsitru;

c. Qadi tal-funzjonijiet tal-Prim Ministru matul l-assenza, mard jew vaganz tiegħu;

d. Ħatra jew tħassir ta' ħatra ta' Kap tal-Oppożizzjoni;

e. Approvazzjoni dwar ħatriet għal kariga fil-persunal tiegħu;

L-għoti ta' maħfra presidenzjali m'hijiex waħda mill-funzjonijiet li l-President jista' jagħmel skont il-ġudizzju deliberat tiegħu mingħajr il-parir imsemmi fissub inċiż numru 1 tal-Artikolu 85.

L-eżerċizzju ta' funzjonijiet tal-President li ma jaqgħux taħt l-imsemmi proviso, inkluż għalhekk l-għoti tal-proklama, taqa' taħt il-mekkaniżmu stabbilit fl-ewwel sub-artikou. L-imsemmi sub-artikolu jipprovdi li l-President għandu fl-eżerċizzju tal-funzjonijiet tiegħu,jaġixxi skont il-parir tal-Kabinett jew ta' Ministru li jaġixxi skont l-awtorita ġenerali tal-Kabinett. Jekk il-Kostituzzjoni jew xi liġi oħra teħtieġ li l-President jaġixxi skont il-parir ta' xi persuna jew awtorita oħra li ma tkunx il-Kabinett, il-President għandu jikseb dak il-parir minn dawk il-persuni jew awtoritajiet u jaġixxi skont dak il-parir.

Jidher ċar li l-President għandu jitlob il-parir mill-Kabinett, persuna jew awtorita skont il-Kostituzzjoni jew xi liġi oħra għal dawk il-funzjonijiet li ma jaqgħux taħt il-proviso u għandu jaġixxi skont il-parir mogħti lilu.

Dan ifisser għalhekk li ġaladarba l-għoti tal-maħfra m'hijiex inkluża fil-lista tal-proviso, sabiex jagħti l-maħfra taħt l-Artikolu 93 (1) il-President għandu lobbligu kostituzzjonali li jitlob il-parir mill-Kabinett jew Ministru responsabbli u jaġixxi skont dak il-parir.

L-Avukat Ġenerali u l-Avukat tal-Istat huwa għalhekk korrett li jgħid li lmekkaniżmu għall-ogħti tal-maħfra huwa sanċit fil-Kostituzzjoni ta' Malta. Fil-każ de quo, m'hemmx kontestazzjoni li l-President ikkonsulta, kiseb u mexa fuq il-parir mogħti lilu meta ħareġ il-maħfra presidenzjali lil Vincent Muscat. Għalhekk ma hemmx kontestazzjoni li l-vot tal-Kostituzzjoni stabbilit bl-Artikolu 93 u Artikolu 85 tal-Kostituzzjoni ġie formalment segwit.

Il-maħfra presidenzjali tipprovdi li "billi jiena President ta' Malta ingħatajt parir mingħand il-Kabinett tal-Ministri fit-termini tal-artikoli 85 u 93 tal-Kostituzzjoni ta' Malta biex nagħti din il-maħfra".

Fl-ewwel talba tagħhom ir-rikorrenti qed jitolbu li l-Qorti tiddikjara illi l-aġir tal-intimati huwa illegali u jilledi d-drittijiet fundamentali tagħhom billi jiksru l-artikolu 39 tal-Kostituzzjoni kif ukoll l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea għad-Drittijiet tal-Bniedem.

Fil-premessi imbagħad ir-rikorrenti jippremettu illi l-maħfra presidenzjali kisret id-dritt fundamentali tagħhom protett bl-artikoli imsemmija għaliex skond huma:

i) il-Kabinett naqas milli jisma' dak illi kellhom xi jgħidu huma għall-allegazzjonijiet magħmula minn Vincent Muscat;

ii) l-għoti tal-proklama tikser il-prinċipji tal-ġustizzja naturali;

iii) dawk li ddeċidew dwar l-istess proklama kellhom użjew seta' kellhom kull interess illi l-proklama tingħata lil Muscat u mhux lil terzi persuni;

iv) dawk li ddeċidew dwar l-istess proklama kellhom u/jew seta' kellhom kull interess illi jissemmgħu u/jew ma jissemmewx ċertu fatti illi jikkonċernaw l-omiċidju ta' Daphne Caruana Galizia;

v) dawk li ddeċidew dwar din il-proklama inżammu responsabbli għallistess assassinju.

Skont ir-rikorrenti l-kontestazzjoni tagħhom oġġettivament hija kif jitħaddem il-mekkaniżmu speċjali li jinsab fl-Artikolu 93 tal-Kostituzzjoni u suġġettivament kif tħaddem dan il-mekkaniżmu fil-każ tagħhom u jekk dan illediex id-funadamentali tagħhom.

Artikolu 93 għandu jinqara flimkien mal-Artikolu 85 u dan għaliex huma intrinsikament konnessi peress li l-mekkaniżmu huwa delineat fl-Artikolu 85 u mhux fl-Artikolu 93.

Meta tagħsar l-ilment tar-rikorrenti f'dan ir-rigward wieħed jifhem illi jikkonsisti f'kontestazzjoni tal-provvedimenti tal-liġi kostituzzjonali. Ir-rikorrenti qegħdin isostnu li l-mekkaniżmu pprovdut fil-Kostituzzjoni għall-għoti tal-maħfra presidenzjali huwa anti-kostituzzjonali u anti-konvenzjonali għaliex allegatament dak il-mekkaniżmu illeda d-dritt tagħhom għal smigħ xieraq. Dan li jallegaw fil-premessi; għalkemm dan ma hux rifless fit-talbiet. Għaliex fit-talbiet jillimitaw ruħħhom li jitolbu dikjarazzjoni ta'aġir bi ksur tad-drittijiet kostituzzjonali u konvenzjonali tagħhom.

Għall-kompletezza pero' għandu jingħad illi **Artikolu 6 tal-Kostituzzjoni jitkellem dwar is-supremazija tal-Kostituzzjoni.**

Ifisser għalhekk li ebda artikolu fil-Kostituzzjoni ma jista' jitqies li huwa inkonsistenti mal-Kostituzzjoni jew addirittura li jikser xi artikolu ieħor tal-istess Kostituzzjoni.

Dan il-prinċipju ġie kkonfermat fil-ġurisprudenza nostrana b'mod speċifiku fil-każ **Dottor Harry Vassallo vs. Onorevoli Prim Ministru et** (Rik Kost 6/2001) deċiża minn din il-Qorti diversament preseduta fid-9 ta' Ottubru 2001 fejn ingħad: "*Mhuwiex maħsub li xi parti mill-Kostituzzjoni tista' titqies kontra l-Kostituzzjoni*". L-argument għalhekk li l-mekkaniżmu fil-Kostituzzjoni b'mod oġġettiv qiegħed jilledilhom il-jedd għal smiegħ xieraq ma fih l-ebda fondament legali.

Il-pretensjoni tar-rikorrenti kif imfissra fil-premessi tar-rikors promotur f'dan ir-rigward hija inkonċepibbli fis-sistema ġuridiku ta' pajjiżna.

Il-Qorti għalhekk qed tiddikjara illi Artikoli 85 u 93 tal-Kostituzzjoni ma jistgħu bl-ebda mod jitqiesu li jiksru id-disposizzjonijiet tal-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni u l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni u għalhekk ma jistax jingħad li oġġettivament dak il-mekkaniżmu jilledilhom il-jeddijiet tagħhom.

Dwar jekk fit-tħaddim tal-proċedura maħsuba fil-Kostituzzjoni għall-għoti tal-maħfra presidenzjali lil Vincent Muscat nkisirx id-dritt fundamentali kostituzzjonali u konvenzjonali tar-rikorrenti fuq imsemmi, **il-Qorti ma tistax tinjora dak li jipprovdi l-Artikolu 85 (2) tal-Kostituzzjoni u ċioe li meta**

> **"l-President huwa meħtieġ li jaġixxi skont il-parir ta' xi persuna jew awtorità, il-kwistjoni jekk ikunx f'xi każ irċieva, jew ikunx aġixxa skont, dak il-parir ma għandhiex tiġi eżaminata minn ebda qorti."**

Jirriżulta illi dan m'huwiex l-unika artikolu fil-Kostituzzjoni li jipprovdi li xi kwistjoni m'għandhiex tiġi eżaminata minn ebda Qorti. Fosthom insibu l-**Artikolu 86 (3) tal-Kostituzzjoni** li jipprovdi illi:

> "Meta skont din il-Kostituzzjoni l-Prim Ministru huwa meħtieġ li jaqd xi funzjoni skont ir-rakkomandazzjoni ta', jew wara konsultazzjoni ma', xi persuna jew awtorità, il-kwistjoni jekk huwa jkunx f'xi każ irċieva, jew ikunx aġixxa skont dik ir-rakkomandazzjoni jew jekk ikunx ikkonsulta ma' dik il-persuna jew awtorità ma għandhiex tiġi eżaminata minn ebda qorti."

Artikolu ieħor jinstab proprju fil-Kapitolu li jirregola d-drittijiet fundamentali tal-bniedem senjament l-**Artikolu 44 (4) (d)** fejn it-tieni *proviso* jipprovdi li:

> "Iżda wkoll, il-Ministru responsabbli għall-ħwejjeġ li għandhom x'jaqsmu maċ-ċittadinanza Maltija ma għandux ikun meħtieġ li jagħti ebda raġuni għall-ħruġ ta' xi ordni msemmi fil-proviso li jiġi minnufih qabel, u d-deċiżjoni tal-Ministru dwar xi ordni bħal dan ma għandha tkun suġġetta għal appell jew stħarriġ f'ebda qorti"

Hemm ukoll l-**Artikolu 101A (14)**: "il-kwistjoni jekk il-Kummissjoni għall-Amministrazzjoni tal-Ġustizzja tkunx qdiet validament xi funzjoni mogħtija lilha bi jew skont din il-Kostituzzjoni ma għandhiex tiġi eżaminata minn ebda qorti."

Artikolu ieħor huwa l-**Artikolu 115 tal-Kostituzzjoni** li jaqra hekk:

> "Il-kwistjoni jekk –
>
> (a) il-Kummissjoni dwar is-Servizz Pubbliku tkunx qdiet validament xi funzjoni mogħtija lilha bi jew skont din il-Kostituzzjoni;
>
> (b) xi membru tal-Kummissjoni dwar is-Servizz Pubblikujew xi uffiċjal pubbliku jew awtorità oħra tkunx qdiet validament xi funzjoni delegata lil dak il-membru, uffiċjal pubbliku jew awtorità bis-saħħa taddisposizzjonijiet tas-subartikolu (1) tal-artikolu 110 ta' din il-Kostituzzjoni; jew
>
> (ċ) xi membru tal-Kummissjoni dwar is-Servizz Pubbliku jew xi uffiċjal pubbliku jew awtorità oħra tkunx qdiet validament xi funzjoni oħra dwar ixxogħol tal-Kummissjoni jew dwar xi funzjoni bħal dik kif hija msemmija fil-paragrafu ta' qabel dan, ma għandhiex tiġi eżaminata minn ebda qorti."

Mhux darba u tnejn ġew mistħarrġa minn dawn il-Qrati l-funzjoni tal-Kummissjoni dwar is-Servizz Pubbliku3 F'dawk il-proċeduri, il-Qrati dejjem waslu għall-konklużjoni li meta l-qadi tad-dmirijiet u/jew funzjonijiet imorru kontra l-Kostituzzjoni, b'mod speċifiku kontra d-drittijiet fundamentali tal-bniedem, il-Qorti għandha l-kompetenza tissindika dak li sar ħażin.

Dan meqjus pero għandu jingħad li hemm distinzjoni netta bejn dawk iċ-ċirkostanzi u ċ-ċirkostanzi mertu tal-kawża odjerna.

Filwaqt li r-referenzi li saru għalihom jirrigwardaw Kummissjonijiet imwaqqfa mill-Kostituzzjoni, il-każ odjern jirrigwarda l-operat tal-President tar-Repubblika fil-funzjoni kostituzzjonali tiegħu.

Fir-rikors promotur, ir-rikorrenti ppremettew li l-jedd tagħhom għal smigħ xieraq ġie leż bl-għoti mill-President tar-Repubblika tal-proklama lil Vincent Muscat u dan għaliex skond ir-rikorrenti l-President mexa fuq il-parir li skont ir-rikorrenti kien vizzjat għaliex qabel ma inghata dak il-parir lill-President mill-Kabinett, il-Kabinett ma ħax il-verżjoni tagħhom u wkoll għaliex ilkabinett allegatament ma kienx newtrali.

Skond Artikolu 85 u 93 tal-Kostituzzjoni:

i) Qabel ma l-President tar-Repubblika jagħti lil xi persuna li jkollha x'taqsam ma' reat il-maħfra imsejħa il-"Prerogattiva ta' Maħfra",

marbut li jitlob il-parir tal-Kabinett jew tal-Ministru responsabbli li jkun qed jaġixxi skond l-awtorita' ġenerali tal-Kabinett;

ii) F'tali ċirkostanzi l-President għandu jaġixxi skond il-parir mogħti mill-Kabinett jew il-Ministru kif imsemmi;

iii) F'tali ċirkostanzi jekk il-parir mitlub ikunx wasal għand il-President ma hiex sindakabbli minn ebda qorti;

iv) F'tali ċirkostanzi jekk il-parir mitlub jasal għand il-President, ilkwistjoni jekk il-President aġixxiex skond il-parir li jkun irċeva ukoll ma hiex sindakabjbli minn ebda qorti.

Isegwi għalhekk illi filwaqt li huwa minnu li ħadd ma hu 'il fuq mil-liġi, il-Kostituzzjoni ta' Malta tagħmilha ċara, u ma tagħti lok għall-ebda ekwivoku, illi l-ebda qorti m'għandha s-setgħa tindaga jekk il-parir wasalx għand il-President tar-Repubblika qabel ma agixxa bis-setgħa mogħtija bl-Artikolu 93 (1) fuq imsemmi. Mhux biss talli l-istess Kostituzzjoni tipprovdi mingħajr mezzi termini illi anke jekk hemm prova li l-parir wasal għand il-President, lebda qorti ma tista' tiġi mitluba tiddeċiedi jekk il-President tar-Repubblika aġixxiex skond dak il-parir.

Dan stabbilit, isegwi illi mhux mogħti lill-ebda qorti illi tissindika il-parir mogħti lill-President u dan għaliex kif rajna t-tieni sub-inċiż tal-Artikolu 85 jipprovdi li l-kwistjonijiet jekk il-President ikunx irċieva parir jew ikunx aġixxa skont dak il-parir kif ukoll il-parir innfisu m'humiex sindikabbli. Dak huwa li qiegħda tipprovdi l-għola liġi tal-pajjiż.

Una volta hawn si tratta ta' aġir tal-President tar-Repubblika, dak li l-Kostituzzjoni tipprovdi fir-rigward m'għandux jiġi modifikat bl-introduzzjonijiet ta' eċċezzjonijiet għar-regola meta l-Leġislatur m'għamel ebda eċċezzjonijiet. Mhux possibbli li l-Qorti tiddelibera dwar il-validita' o meno tal-parir mogħti lill-President tar-Repubblika mingħajr ma jiġi deliberat ukoll il-validita' tal-aġir tal-President fl-għoti tal-maħfra lil Vincent Muscat, anke jekk fl-isfond ta' allegazzjoni ta' leżjoni tad-dritt fundamentali. Il-Kostituzzjoni ma tipprovdiex illi l-operat tal-President tar-Repubblika fit-termini tal-Artikolu 85 (2) tal-Kostituzzjoni ma hux sindakabbli sakemm it-talba ghal tali skrutinju ma hiex msejsa fuq allegazzjoni ta' lezzjoni ta' dritt fundamentali. Kieku l-leġislatur ried jagħmel tali eċċezzjoni fir-rigward tal-operat tal-President kien jagħmilha espresament, aktar u aktar meta si tratta tal-istess Kostituzzjoni.

Fid-dawl ta' dawn il-konsiderazzjonijiet, il-Qorti qed tilqa' t-tieni eċċezzjoni tal-Avukat Ġenerali u tal-Avukat tal-Istat, it-tielet eċċezzjoni tal-intervenuti Caruana Galizia u l-eċċezzjoni mmarkata ittra 'A' tal-intervenuti Chircop stante li kwistjonijiet dwar jekk fl-għoti tal-maħfra presidenzjali il-President ta' Malta mexiex skont il-proċedura stabbilita fil-Kostituzzjoni u kwistjonijiet dwar l-għoti ta' pariri jew aġir skont tali pariri da parti tal-President tar-

> **Repubblika ma jistgħux jiġu sindakati minn ebda Qorti lanqas fejn jiġi allegat leżżjoni tad-drittijiet fundamentali."**

Konsiderazzjonijiet ta' din il-Qorti

16. Dan l-aggravju tal-appellanti huwa mibni fuq tliet binarji, u ċjoè (i) li l-Ewwel Qorti waslet għall-konklużjoni żbaljata għaliex erronjament fehmet li bl-ilment tagħhom huma qed jitolbu li tissindika d-deċiżjoni jew l-aġir tal-President, (ii) li l-Ewwel Qorti kienet żbaljata meta ddeċidiet li mhuwiex possibbli li żewġ dispożizzjonijiet tal-Kostituzzjoni jkunu jmorru kontra xulxin fid-dawl tas-sentenza **Paul Stoner et v. L-Onorevoli Prim Ministru et**, u (iii) li l-Ewwel Qorti skartat il-fatt li huma kienu qed jibbażaw l-ilment tagħhom ukoll fuq il-Konvenzjoni Ewropea fejn allura l-kwistjoni ta' kunflitt bejn dispożizzjonijiet Kostituzzjonali mhijiex relevanti.

17. L-argument tal-appellanti li l-Ewwel Qorti waslet għal deċiżjoni żbaljata għaliex ma fehmitx l-ilment tagħhom huwa kompletament żbaljat. Huwa ċar li l-Ewwel Qorti eżaminat l-ilment tal-appellant li d-dispożizzjonijiet tal-Kostituzzjoni li jirregolaw l-għoti ta' proklama huma leżivi tad-dritt tagħhom għal smigħ xieraq. Dan tant illi parti minn dan l-aggravju tal-appellanti jirrigwarda l-konsiderazzjonijiet magħmulin mill-Ewwel Qorti fuq dan il-punt. Għalhekk din il-parti tal-ewwel aggravju hija manifestament infondata.

18. Huwa daqstant ieħor manifestament żbaljat l-argument tal-appellanti li l-Ewwel Qorti warrbet il-fatt li l-ilment tagħhom huwa msejjes ukoll fuq il-Konvenzjoni Ewropea u mhux biss fuq il-Kostituzzjoni. L-Artikolu 3(2) tal-Kapitolu 319 tal-Liġijiet ta' Malta jipprovdi hekk:

> "Fejn ikun hemm xi **liġi ordinarja** li tkun inkonsistenti mad-Drittijiet tal-Bniedem u Libertajiet Fundamentali, l-imsemmija Drittijiet u Libertajiet Fundamentali għandhom jipprevalu, u dik il-liġi ordinarja għandha, safejn tkun inkonsistenti, tkun bla effett." [enfażi u sottolinear ta' din il-Qorti]

19. Il-frażi "liġi ordinarji" użata fl-artikolu appena ċitat hija mbagħad definita b'dan il-mod fl-Artikolu 2 tal-istess Kapitolu:

> "liġi ordinarja" tfisser kull dokument li għandu s-saħħa ta' liġi ukull regola ta' liġi mhux miktuba, **minbarra l-Kostituzzjoni ta' Malta**;" [enfażi u sottolinear ta' din il-Qorti]

20. Huwa ċar għalhekk li l-ilment tal-appellanti li l-Artikolu 93 tal-Kostituzzjoni huwa leżiv tad-dritt fundamentali tagħhom sanċit permezz tal-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea huwa assolutament improponibbli. Dan in kwantu hija l-liġi stess li tipprovdi espressament li lmenti msejsa fuq il-Konvenzjoni Ewropea jistgħu jsiru fir-rigward ta' liġijiet ordinarji biss u mhux ukoll il-Kostituzzjoni.

21. Fir-rigward tal-ilment tal-appellanti msejjes fuq l-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni, il-Qorti tagħraf li l-Artikolu 6 tal-Kostituzzjoni jipprovdi illi:

> "Bla ħsara għad-disposizzjonijiet tas-subartikoli (7) u (9) tal-artikolu 47 u tal-artikolu 66 ta' din il-Kostituzzjoni, jekk **xi liġi oħra** tkun

> inkonsistenti ma' din il-Kostituzzjoni, din il-Kostituzzjoni għandha tipprevali u l-liġi l-oħra għandha, safejn tkun inkonsistenti, tkun bla effett." [enfażi u sottolinear ta' din il-Qorti]

22. Għalhekk huwa ċar li meta l-Kostituzzjoni titkellem dwar inkonsistenza mal-Kostituzzjoni, din l-inkonsistenza tista' tinstab biss f'"xi liġi oħra", u ċjoè liġi li mhijiex il-Kostituzzjoni. Fil-fehma tal-Qorti dan ifisser li l-Ewwel Qorti kienet korretta meta sabet li mhuwiex possibbli li dispożizzjoni tal-Kostituzzjoni tkun inkonsistenti ma' xi dispożizzjoni oħra tal-Kostituzzjoni. L-Artikolu 6 jistabbilixxi s-supremazija tal-Kostituzzjoni versu kwalunke liġi oħra, iżda la dan l-artikolu u lanqas xi artikoli oħra ma jistabbilixxu ġerarkija tan-normi u dispożizzjonijiet Kostituzzjonali. Il-poter ta' din il-Qorti li tiddikjara xi liġi inkosistenti mal-Kostituzzjoni joħroġ mil-liġi, u jrid jiġi eżerċitat strettament *entro* l-parametri tal-liġi. Għalhekk, la l-Kostituzzjoni hija siekta fuq il-kwistjoni ta' kunflitt potenzjali bejn dispożizzjonijiet tagħha stess, din il-Qorti m'għandha l-ebda setgħa li tiddetermina l-ilment tal-appellanti.

23. L-appellanti kienu ċari ħafna fir-rikors tal-appell tagħhom illi "dak illi […] qeghdin iqisu bhala lezjoni tad-drittijiet fundamentali taghhom huwa l-istitut u l-mekkanizmu tal-ghoti tal-proklama." Fid-dawl ta' dan u *in vista* tal-konsiderazzjonijiet appena magħmula, din il-Qorti taqbel mal-Ewwel Qorti li mhuwiex possibbli li l-istitut tal-għoti tal-maħfra Presidenzjali

nnifsu jiġi impunjat, għaliex allegatament konfliġġenti ma’ xi dispożizzjoni oħra tal-Kostituzzjoni.

24. Għaldaqstant l-ewwel aggravju qiegħed jiġi milqugħ.

It-Tieni Aggravju

25. L-appellanti jilmentaw li l-Ewwel Qorti kienet żbaljata meta kkonkludiet li din l-azzjoni hija intempestiva, għaliex skont l-Artikolu 46 tal-Kostituzzjoni azzjoni tista’ titressaq minn kwalunke persuna illi jkunu ser jinkisrulha d-drittijiet fundamentali tagħha. Jargumentaw li l-ġurisprudenza tikkonferma li l-proċeduri kostituzzjonali huma ntiżi wkoll sabiex jiġi evitat li jseħħ ksur tad-drittijiet fundamentali. Jilmentaw dwar il-konklużjoni tal-Ewwel Qorti li ma ġiex pruvat li jeżisti jew seħħ episodju matul l-iter tal-proċeduri penali li jista’ jkun determinant għad-difiża tagħha, għaliex l-unika ħaġa li seħħet f’dawn il-proċeduri kienet trattazzjoni dwar l-eċċezzjonijiet preliminari, u għalhekk sa issa għad ma kellhomx l-opportunità li jressqu provi. Jargumentaw li huwa żbaljat ir-raġunament tal-Ewwel Qorti li l-istħarriġ mitlub minnhom jista’ jsir biss meta jkun jista’ jiġi evalwat il-proċediment penali fl-intier tiegħu u li din il-Qorti m’għandhiex il-kompetenza li tirregola xi provi jew xhieda

għandhom jitressqu, għaliex b'dan ir-raġunament l-Ewwel Qorti qed iġġib fix-xejn il-proċedura ta' referenza kostituzzjonali.

26. L-Avukat tal-Istat u l-Avukat Ġenerali jwieġbu li l-appellanti qed jużaw dawn il-proċeduri kostituzzjonali biex jinstab rimedju għall-materja li għandha tiġi indirizzata fi proċeduri ordinarji. Jargumentaw li l-kumpilazzjoni kontra l-appellanti għadha għaddejja u meta eventwalment jinħareġ l-Att ta' Akkuża l-appellanti jkunu jistgħu jressqu l-eċċezzjonijiet tagħhom. Jgħidu li kemm waqt l-istadju tal-*pre-trial* u kif ukoll waqt il-ġuri nnifsu, u fl-appell jekk ikun il-każ, l-appellanti jistgħu jikkontestaw ix-xhieda ta' Vincent Muscat b'diversi mezzi skont il-każ, bħal pereżempju b'kontroeżami, bi provi oħra u b'argumenti legali. Isostnu li l-appellanti qed jippretendu li jiddettaw lill-Prosekuzzjoni fuq liema xhud jista' jiġi prodott jew le.

27. L-intervenuti fil-kawża jwieġbu li d-deċiżjoni tal-Ewwel Qorti hija korretta għaliex ix-xhieda ta' Vincent Muscat bħala waħda mill-provi miġbura quddiem il-Qorti tal-Maġistrati bħala Qorti Istruttorja ma wasslet għall-ebda episodju li jista' jitqies li jivvjola d-dritt għal smigħ xieraq tal-appellanti, kif ukoll għaliex il-mezzi ta' kontroll fuq dik ix-xhieda u l-kontestazzjoni ta' ammissibilità għadhom ma ntużawx.

28. L-Ewwel Qorti għamlet is-segwenti konsiderazzjonijiet:

"Meqjus li l-maħfra presidenzjali ma tistax tiġi sindikata minn din il-Qorti, jmiss li jiġi mistħarreġ jekk l-azzjoni tar-rikorrenti hijiex intempestiva fir-rigward tal-patteġġjament u smigħ tal-akkużi flimkien. Dan ifisser li l-Qorti sejra tikkunsidrat **l-ewwel u t-tieni eċċezzjoni tal-intervenuti Caruana Galizia u l-eċċezzojoni f'paragrafu B tal-intervenuti Chircop.**

X'ingħad fit-trattazzjoni

L-intervenuti Caruana Galizia issottomettew li l-lanjanza tar-rikorrenti f'dan ir-rigward tolqot l-andament tal-proċess kriminali, liema proċess għadu ma ġiex konkluż. Apparti dikjarazzjoni ta' leżjoni intalab ukoll lill-Qorti tagħti ordni li d-deċiżjonijiet kollha li kkawżaw il-ksur ilmentat, jiġu dikjarati li m'għandu jkollhom l-ebda impatt fuq il-proċess penali .

Skont l-imsemmija intervenuti fil-kawża dawn iż-żewġ ħsibijiet flimkien iwasslu sabiex jiġi muri li dawn il-proċeduri huma intempestivi u għalhekk il-Qorti għandha tiddeklina milli teżerċita s-setgħat mogħtija lilha li tisma' l-każ. L-użu ta' xhieda fi proċess kriminali kif ukoll l-ammissibilita, kwistjonijiet ta' xi provi jistgħu jitressqu, kif jitressqu, l-ordnijiet ta' kif jitressqu dawk il-provi huma kollha ta' kompetenza u ġurisdizzjoni tal-Qrati penali u ma tiddeċidihomx il-Qorti ta' kompetenza kostituzzjonali.

L-intervenuti Chircop min-naħa tagħhom spjegaw li Vincent Muscat, bħala l-persuna li ingħata l-proklama, "huwa prova" u għalhekk huwa soġġett għalliskrutinju tal-kontro-eżami mill-imputati jew akkużati, u mill-ġurati eventwalment. Hija l-Qorti Kriminali imbagħad li għandha s-setgħa li tiddeċiedi dwar il-validita' tal-provi mressqa.

Mill-banda l-oħra il-legali tar-rikorrenti jirribattu billi jagħmilha ċara li f'din l-azzjoni m'humiex qegħdin isostnu li x-xhieda ta' Vincent Muscat hija inammissibbli – dak l-ilment tqajjem quddiem il-Qorti ta' kompetenza kriminali. Jispjegaw fil-fatt hekk:

> "l-process li wassal biex dik ix-xhieda hija wahda ammessibbli hija wiehed li ttiehed b'mod hazin u b'mod hazin minhabba l-fatt illi kif inhuma l-affarijiet illum jidher car li ma hemmx is-*seperations of powers* kif rikjesta, kif mghallmin ahna. Il-fatt illi jiena nghid u nitlob il-Qorti thares lejn it-talbiet taghna. Jekk inharsu lejn it-talbiet taghna Sur Imhallef imkien m'ahna nghidu nitolbu lil din il-Qorti tiddikjara din ix-xhieda inammessibbli ma tezisti mkien. Imkien m'ahna nghidu nitolbu din il-Qorti tiddikjara lil Vincent Muscat bhala xhud inammessibbli, mhux qed nghidu hekk ahna, mkien m'ghidniha. Ahna li qeghdin nitolbu lil din il-Qorti tara u tixtar il-procedura li tintuza taht il-ligi taghna biex tinghata mahfra presidenzjali."

Sottomettew li fl-għoti tal-maħfra presidenzjali m'għandu qatt ikun hemm involut l-Eżekuttiv u l-prosekutur.

Konsiderazzjonijiet ta' din il-Qorti

Ġaladarba ġie deċiż li din il-Qorti m'għandhiex is-setgħa tissindika l-aġir u ddeċiżjonijiet rigwardanti l-maħfra Presidenzjali, ser tillimita l-konsiderazzjonijiet tagħha dwar jekk it-talba tar-rikorrenti hijiex intempestiva fir-rigward tal-patteġġjament.

Jekk il-Qorti ssib li l-azzjoni tar-rikorrenit hija intempestiva hija għandha skond l-Artikolu 46 (2) tal-Kostituzzjoni u l-Artikolu 4 (2) tal-Konvenzjoni tiddeklina milli teżerċita s-setgħat tagħha skond l-istess artikolu.

L-eċċezzjoni tal-intempestivita qiegħda tiġi msejsa mill-intimati fuq issottomissjoni li b'din l-azzjoni r-rikorrenti qegħdin jippruvaw jikkontrollaw ix-xhieda li għandha u m'għandiex titressaq fil-proċess poenali. Jinsistu li ssindikar ta' din il-Qorti għandu jseħħ biss wara li l-Qorti penali tkun tħalliet taqdi l-poteri ġudizzjarja tagħha u tirregola hi l-preżentata u l-użu ta' dik ix-xhiedau provi.

M'huwiex ikkontestat li l-proċeduri kriminali għadhom pendenti. In tema legali ssir referenza għas-sentenza **Christopher Polidano vs. Avukat Generali** (Rik Kost 128/2018) mogħtija mill-Qorti Kostituzzjonali fit-23 ta' Jannar 2020 fejn għamlet referenza għal għadd ta' sentenzi li ttrattaw l-eċċezzjoni ta' intempestivita.

"Illi fuq il-punt jekk l-azzjoni hijiex wahda prematura jew le, l-Qorti Kostituzzjonali gia kellha okkazzjoni li tesprimi ruhha fil-kawza fl-ismijiet **David sive David Norbert Schembri -vs- Avukat Generali** deciza nhar il-25 ta' Marzu, 2011 fejn qalet illi:

> '…kellha tqis il-process kollu, u mhux episodju wiehed mehud wahdu. Ghalkemm dwar id-decizjoni fuq jekk ir-rikorrent ghandux jigi msejjah biex iwiegeb ghall-akkuza ma hemmx rimedju ordinarju iehor, ghax dik iddecizjoni hija finali, dwar id-decizjoni fuq l-akkuza nfisha il-process ordinarju ghadu ghaddej, u ghalhekk ir-rikorrent ghadu jista' jinqeda bir-rimedji li taghtih il-ligi ordinarja. Dan huwa relevanti ghax il-jedd imhares taht l-Artikolu 6 huwa dwar id-decizjoni fuq l-akkuza kriminali, u mhux dwar id-decizjoni fuq jekk ir-rikorrent ghandux jigi msejjah biex iwiegeb ghall-akkuza. Fil-kaz tal-lum id-decizjoni illi l-kawza kriminali kontra rrikorrent ghandha titmexxa 'l quddiem, fiha nfisha u wehedha, ma tolqot ebda jedd fondamentali mhares taht l-artikolu tal-Konvenzjoni li fuqu qieghed jistrieh ir-rikorrent.'

Dwar id-decizjoni tal-Ewwel Qorti r-rikorrent **David sive David Norbert** kien ghamel l-argument illi:

> '... l-ghoti ta' rimedju jista' jigi anticipat jekk ikun se jinkiser dritt. Fis-sentenza tal-Qorti ta' Strasbourg fil-kaz fl-ismijiet Imbroscia v. Switzerland jinghad li:

> 'The manner in which article 6(1) and 3(c) is to be applied during the preliminary investigation depends on the special features of the proceedings involved and on the circumstances of the case. In order to determine whether the aim of Article 6 – a fair trial – has been achieved, regard must be had to the entirety of the domestic proceedings conducted in the case.'

Kif tikteb Karen Reid fil-ktieb **A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights**, 3rd Edition page 70:

> '**While the conformity of a trial with the requirements of Article 6 must be assessed on the basis of the trial as a whole, a particular incident may assume such importance as to constitute a decisive factor in the general appraisal of the trial overall'** (enfazi tal-Qorti).

Il-Qorti Kostituzzjonali kienet ikkonfermat id-decizjoni tal-Ewwel Qorti u cahdet l-aggravju.

Fis-sentenza moghtija biss ftit jiem wara dik precedenti fl-ismijiet **Il-Pulizija -vs- Alvin Privitera** il-Qorti Kostituzzjonali iddeċidiet fil-11 ta' April, 2011 illi:

> '…meta di gia jkun hemm ragunijiet bizzejjed li fuqhom il-Qorti tkun tista ssib li hemm lezjoni, il-Qorti m'ghandhiex toqghod tistenna sakemm jintemm il-kaz jew li jigi attwalment miksur id-dritt pretiz biex tiddeciedi jekk hemmx lezjoni jew le. Jista jaghti l-kaz li jkun tard wisq. ... Fil-fehma ta' din il-Qorti n-nuqqas ta' assistenza ta' avukat fl-istadju ta' investigazzjoni hu wiehed minn dawn ic-cirkostanzi li jistghu jippregudikaw id-dritt ta' persuna akkuzata irrimedjabilment.'

Fid-decizjoni tal-Qorti Kostituzzjonali fl-ismijiet **Glenn Bedingfield -vs- Kummissarju tal-Pulizija et** deciza nhar is-7 ta' April, 2003 il-Qorti tat-tifsira tal-frazi '*x'aktarx ser jigi miksur*' fejn irriteniet illi:

> 'Kwantu ghat-tieni aggravju, huwa veru li s-subartikolu (1) ta' l-Artikolu 4 tal-Kap. 319 jitkellem dwar allegazzjoni ta' dak li jkun li xi dritt fondamentali tieghu "x'aktarx ser jigi miksur", izda din l-espressjoni qatt ma giet interpretata, sia fil-kuntest ta' l-imsemmi Artikolu 4 u sia fil-kuntest tad-disposizzjoni analoga fil-Kostituzzjoni, li l-Prim' Awla (filgurisdizzjoni kostituzzjonali taghha) jew din il-Qorti ghandhom jiddeciedu kwistjonijiet jew fl-astratt jew fl-ipotesi li tavvera ruhha xi kontingenza partikolari. Biex wiehed jista' jallega li "x`aktarx ser jigi miksur" xi dritt fondamentali il-fatti jridu jkunu tali li jistghu jwasslu ragjonevolment ghal stat ta' fatt determinat, liema stat ta' fatt ikun jikkozza ma' xi wiehed jew aktar mid-drittijiet fondamentali tal-bniedem.'

A propozitu wkoll is-sentenza fl-ismijiet **Ir-Repubblika ta' Malta -vs- Carmel Camilleri** deciza mill-Qorti Kostituzzjonali nhar it-22 ta' Frar, 2013 fejn gie ritenut illi ma kienx necessarjament il-kaz illi l-Ewwel Qorti kellha tistenna sakemm jintemm il-process kriminali qabel ma tqis l-ilment dwar il-vjolazzjoni tad-dritt ghal smigh xieraq. Hekk qalet il-Qorti illi:

'Tassew illi l-gurisprudenza generalment hija kif ighid l-Avukat Generali. Ukoll fil-kaz ta' **Imbrioscia v. l-Isvizzera** (Q.E.D.B. 24 ta` Novembru 1993, rikors 13972/88.4), li wkoll kien dwar id-dritt ghall-ghajnuna ta' avukat waqt l-interrogazzjoni, il-Qorti Ewropeja qalet illi kellha taghmel "a scrutiny of the proceedings as a whole". Dan huwa principju generali li japplika ghall-jedd ghal smigh xieraq u ma jidhirx li hemm xi raguni ghala fil-kuntest tal-jedd ghall-ghajnuna ta' avukat ghandu jkun differenti.

Madankollu, kif qalet din il-qorti fil-kaz ta' **Il-Pulizija v. Alvin Privitera** (Q. Kost. 11 ta` April 2011), jista' jigri illi episodju wiehed ikun determinanti ghall-ezitu tal-process kollu u ghalhekk ma jkunx il-kaz illi lqorti tistenna sakemm jintemm il-kaz. Dan jista' facilment jigri fil-kaz ta' ammissjoni ta'htija. Huwa minnu illi, jekk ikollha raguni ghax tahseb illi dik l-ammissjoni ma jkollhiex mis-sewwa, il-qorti tista' ma toqghodx fuqha. Ma jistax ma jinghadx, izda, illi stqarrija ta'htija aktar iva milli le tkun determinanti.

Din il-qorti ghalhekk ma tarax illi hemm ragunijiet bizzejjed biex tiddisturba din il-konkluzjoni li waslet ghaliha l-Ewwel Qorti, u li wasslitha biex taghti decizjoni qabel ma jkun intemm il-process penali.

Barra minn hekk, dan il-kaz inbeda b'referenza mill-Qorti Kriminali, li waqqfet is-smigh quddiemha sakemm ikollha t-twegiba ghal dik irreferenza. Ma setghetx ghalhekk l-Ewwel Qorti ma twegibx ghar-referenza billi tistenna sakemm jinghalaq il-process kriminali.

Safejn irid illi l-qorti tqis it-"totalità tal-procedura" qabel ma twiegeb ghar-referenza, l-aggravju huwa ghalhekk michud.'

Inghad ukoll mill-Qorti Kostituzzjonali fil-kawza fl-ismijiet **Malcolm Said -vs- Avukat Generali et** deciza nhar l-24 ta' Gunju, 2016 illi:

'Madankollu, ghalkemm il-Qorti Ewropea hija marbuta bir-regola tal-esawriment tar-rimedji domestici, li kienet ir-raguni ghala sabet li l-ilment ta' Dimech kien intempestiv, din il-qorti ghandha s-setgha li taghti rimedju fejn issib li disposizzjoni li thares dritt fondamentali mhux biss "qieghda tigi" izda wkoll meta "tkun x'aktarx sejra tigi miksura". Jekk, meta jsir uzu minn stqarrija li tkun ittiehdet minghajr ma min jaghmilha jkollu l-ghajnuna ta' avukat, dan ikun bi ksur tal-jedd ghal smigh xieraq, mela "x'aktarx" illi d-dritt ghal smigh xieraq jinkiser jekk jithalla li jsir uzu mill-istqarrija, u lintervent ta'din il-qorti jkun mehtieg minn issa sabiex ma thallix li dan isir.

[...]

Illi ghalhekk minn dan it-taghlim jinsorgi li meta l-proceduri jkunu ghandhom ma ntemmux u ghad mhux maghruf kif id-dritt tar-rikorrent ser jigi lez, il-proceduri kostituzzjonali jkunu ntempestivi. Mill-banda l-ohra, ilment waqt li l-proceduri jkunu ghandhom pendenti jkun jista' jitqies, meta d-dritt lamentat jkunu x'aktarx ser jigi lez u l-ksur tad-dritt ravvizat ikun wiehed reali u imminenti. Jehtieg ghalhekk li se mai dawn l-insenjamenti jigu applikati, kaz b'kaz ghall-ilmenti partikolari kontenuti fir-rikors odjern fl-analizi tal-istess ilmenti u l-Qorti ma tqisx li huwa l-kaz

li tigi milqugha jew michuda in toto din l-eccezzjoni mqajjma mill-Avukat Generali."

Fir-riferenza kostituzzjonali fl-ismijiet **Il-Pulizija vs. Dr Melvyn Mifsud** (Rik Kost 17/2011) deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fis-26 ta' April 2013 kien rilevat illi hija ġurisprudenza kostanti li l-eżami ta' jekk hemmx vjolazzjoni tad-dritt għal smigħ xieraq irid isir billi jittieħed qies tal-proċedimenti kollha fit-totalita tagħhom u li għalhekk dan l-eżerċizzju, fil-prinċipju, huwa indikat li jsir biss fi tmiem il-proċedimenti u mhux qabel. Il-Qorti kompliet tgħid li :

"Dan hu ugwalment applikabbli meta din il-Qorti jkollha tikkunsidra jekk x`aktarx tkunx ser issehh tali vjolazzjoni. Huwa minnu li kemm din il-Qorti kif ukoll l-organi ta` Strasburgu kkoncedew li in linea eccezzjonali xi fattur partikolari tal-proceduri jista` jkun tant determinanti ghad-dritt ghal smigh xieraq li ma jkunx mehtieg li l-Qorti tistenna sa tmiem il-proceduri sabiex tiddeciedi jkunx hemm vjolazzjoni tad-dritt in kwistjoni (Ara inter ali **Repubblika ta` Malta v. Carmel Camilleri**, ibid) izda dan ma hux il-kaz li ghandha l-Qorti quddiemha llum.

Fil-kaz tal-lum anki kieku kien minnu li naqsu xi notamenti bil-miktub li kienu xi darba jiffurmaw parti mill-atti - haga li, kif inghad, ma tirrizultax pruvata f`dawn il-proceduri mill-appellant fil-grad li trid il-ligi - il-Qorti ta` kompetenza kriminali tkun ghad trid tevalwa r-relevanza ta` dik il-kitba allegatament nieqsa [...]; il-Qorti riferenti jista` jehtigilha tipprovdi jekk ghandhiex tammetti xi prova sekondarja in sostituzzjoni ta` xi prova primarja u tkun ghad trid tiddetermina jekk il-prosekuzzjoni intentax lazzjoni penali fiz-zmien previst mil-ligi u jekk tkunx ippruvat il-htija talakkuzat sal-grad previst mil-ligi penali u cioe` oltre d-dubbju ragjonevoli; u eventwalment, fid-dawl ta` dan kollu, tkun trid tiddeciedi dwar il-htija o meno tal-appellant.

Ikunx hemm vjolazzjoni tad-dritt ghal smigh xieraq, ghalhekk, jiddependi minn kif il-Qorti riferenti tittratta u tiddisponi mid-diversi kwistjonijiet u tappi processwali appena elenkati, fost ohrajn, li jistghu jitqieghdu quddiemha fil-kors tal-process u ghalhekk certament il-fatt wahdu previst mill-appellant sabiex fuqu jsostni t-talba tieghu ghal riferenza lil din il-Qorti ma hux wahdu determinanti tal-kwistjoni minnu sollevata li ghalhekk hi ghal kollox intempestiva u prematura u daqstant intempestiva u prematura hi r-referenza tal-Qorti referenti."

Fil-kaz ta' **Tyrone Fenech et v. Malta** (Appl Nru 23243/2013) deċiża fil-5 ta'Jannar 2016, il-QEDB ipprovdiet li :

"The Government submitted that the applicants' complaint was premature as their criminal proceedings were still pending. It was thus possible that the applicants would not be found guilty in which case they could not be considered victims in terms of the Convention (they referred to *Bouglame v. Belgium* (dec.), no. 16147/08, 2 March 2010). The Government contended that examining the applicants' complaint at this stage would not enable the Court to assess the basis of the applicants' "conviction", which had not yet taken place.
[...]

The Court notes that according to its constant case-law the question whether or not court proceedings satisfy the requirements of Article 6 § 1 of the Convention can only be determined by examining the proceedings as a whole, that is, once they have been concluded. However, the Convention organs have also held that it is not impossible that a particular procedural element could be so decisive that the fairness of the proceedings could be determined at an earlier stage (see, *inter alia*, *Papadopoulos v. Greece* (dec.), no. 52848/99, 29 November 2001; *Arrigo and Vella v. Malta (dec.), no. 6569/04, 10 May 2005 and Pace v. Malta (dec.), no. 30651/03, 8 December 2005). At the same time, the Convention organs have also consistently held that such an issue can only be determined by examining the proceedings as a whole, save where an event or particular aspect may have been so significant or important that it amounts to a decisive factor for the overall assessment of the proceedings as a whole – pointing out, however, that even in those cases it is on the basis of the proceedings as a whole that a ruling should be made as to whether there has been a fair hearing of the case (see, inter alia, Mitterrand v. France (dec.) no. 39344/04, 7 November 2006 and more recently, De Villepin v. France (dec.), no. 63249/09, 21 September 2010).*

In the present case the criminal proceedings concerning the applicants have not come to an end. Thus, although the constitutional jurisdictions have already decided the matter, the Court considers that it cannot be excluded that, inter alia, the applicants be eventually acquitted or that proceedings be discontinued (compare, Dimech, cited above, § 46).

The Court observes that applications concerning the same subject matter as that at issue in the present case were rejected as premature when the criminal proceedings were still pending (see, Dimech, cited above, § 48, Kesik v. Turkey, (dec.), no. 18376/09, 24 August 2010 and Simons v. Belgium (dec.), no. 71407/10, 28 August 2012) and, where the applicant had ultimately been acquitted, the complaint was rejected on the ground that the applicant had no victim status (see Bouglame v. Belgium (dec.), no. 16147/08, 2 March 2010).

The Court finds no reason to deem otherwise in the present case. Without prejudice to the applicants' possibility of bringing new proceedings before this Court in the event of a conviction by the domestic courts, a matters stand to date, given that the criminal proceedings against the applicants are currently pending before the domestic courts, the Court finds this complaint to be premature.

Consequently, this part of the application must be rejected, pursuant to Article 35 §§ 1 and 4 of the Convention, for non-exhaustion of domestic remedies."

Ikkunsidrat;

Bl-azzjoni odjerna r-rikorrenti jilmentaw li ser jiġu żvantaġġjati bix-xhieda li ser jagħti Vincent Muscat fil-kawża kriminali li mixja kontrihom quddiem il-Qorti tal-Maġistrati (Malta) Bħala Qorti Istruttorja. Jgħidu li l-akkużi li nġabu kontrihom straħu biss fuq dak li ingħad minn persuna

waħda – u għalhekk jikkontendu illi dan fih innifsu jilledi d-dritt tagħhom għal smigħ xieraq.

Kull persuna li titla' tixhed quddiem il-Qorti Istritutorja tista' ssirilha kontroeżami mill-imputat. Kull persuna li tkun tat ix-xiehda tagħha waqt l-inkjesta (kif ukoll l-esperti) tista' tinġieb waqt il-kawża sabiex twieġeb *viva voce* għal domandi li jsiru kemm mill-Prosekuzzjoni kif kif ukoll mid-difiża. Il-proċess kriminali li għaddejjien minnu r-rikorrenti għadu miftuħ u jidher li miexi b'ritmu tajjeb. F'dak il-proċess r-rikorrenti għandhom għad-dispożizzjoni tagħhom is-salvagwardji kollha illi jippermettu u jiggarantixxu li s-smigħ ikun xieraq.

Din il-Qorti hija tal-fehma li fl-istadju li tinsab fih il-kawża kriminali stitwita kontra r-rikorrenti, għadu bil-wisq prematur li jingħad kienx hemm diġa jew x'aktarx ikunx hemm leżjoni tal-jeddijiet fundamentali tal-akkużati. In oltre din il-Qorti lanqas m'għandha kompetenza biex tintralċja ruħha fi proċeduri penali billi tirregola xi provi u xhieda li għandhom jitressqu. Dak huwa kompitu tal-Qrati penali. Dan huwa punt li ġie diġa meqjus mill-qrati sede kostituzzjonali fosthom fis-sentenza **Yorgen Fenech vs. L-Avukat tal-Istat et** (Rik Kost 270/2020/2) deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fl-1 ta' Diċembru 2021:

> "L-attur qiegħed jikkontesta l-ammissibilita` tal-provi fil-proċeduri kriminali tant hu hekk li minn dak li ntqal mid-difensuri tal-partijiet waqt it-trattazzjoni, fehmet li hemm eċċezzjonijiet f'dak is-sens quddiem il-Qorti Kriminali. Hu f'dawk il-proċeduri li għandu jiġi deċiż jekk dawk listqarrijiet humiex ammissibbli bħala prova skont il-liġi ordinarja, u fil-każ jingħata r-rimedju opportun.
>
> [...]
>
> 16. Madankollu fil-proċeduri kriminali li għad iridu jsiru quddiem il-Qorti Kriminali mhemm l-ebda ostakolu li jiġi argumentat li l-istqarrijiet li seta' għamel l-attur ma kinux volontarji jew li m'għandhomx jiġu kkonsidrati minħabba li ma kienx infurmat li għandu l-jedd tas-silenzju u li ma jinkriminax lilu nnifsu. Dan ukoll għal dak li jirrigwarda l-argument dwar kemm huma affidabbli bħala prova. Dan apparti li kull Qorti għandha ddmir li tapplika u tinterpreta l-liġi ordinarja b'mod li tkun konformi maddrittijet fundamentali skont il-Kostituzzjoni u l-Konvenzjoni. Fil-proċeduri kriminali l-attur ser ikollu kull opportunita` li jikkontesta l-validita` talistqarrijiet kollha li ta lill-pulizija, kif il-Qorti fehmet li diġa` qiegħed jagħmel quddiem il-Qorti Kriminali. Dan apparti li l-attur ma ressaqx provi u lanqas m'għamel argumenti b'saħħithom li jistgħu jikkonvinċu lil din il- Qorti li hu essenzjali li l-ilmenti tal-attur bażati fuq l-Art. 6 u 39 tal-Kostituzjoni għandhom jiġu mistħarrġa f'dan l-istadju qabel ma jkun hemm konsiderazzjoni tal-ilment tiegħu mill-aspett tal-liġi ordinarja u li għandu jsir fil-Qorti Kriminali.
>
> [...]
>
> 18. Hu minnu li hemm sentenzi ta' din il-Qorti fir-rigward ta' stqarrijiet li persuna suspettata li wettqet reat tkun tat lill-pulizija fl-assenza ta' avukat biex jassistiha, li jgħidu jkun floku li dawk l-istqarrijiet ma

> jintużawx filproċeduri kriminali. Sentenzi ta' din il-Qorti li ngħataw meta l-proċeduri kriminali kienu għadhom pendenti. Pero` dawk il-każijiet kienu ferm differenti minn dak in eżami, fejn il-Qorti fehmet li l-attur kien assistit minn avukat. Apparti li l-ilmenti tal-attur jinkludu kwistjoni dwar jekk listqarrijiet humiex ammissibbli skont il-liġi ordinarja, ċioe` l-Kodiċi Kriminali."

Tal-istess fehma kienet din il-Qorti diversament preseduta fil-kawża **George Degiorgio vs. L-Avukat Ġenerali et** (Rik Kost 92/2018) mogħtija fit-2 ta' Diċembru 2021:

> "Dak li r-rikorrent qiegħed verament jitlob hu li din il-Qorti tiddeċiedi kwistjonijiet dwar ir-regolament u l-apprezzament tal-provi li jispetta lill-Qrati penali. Iżda din il-Qorti m'għandhiex il-kompetenza biex tintralċja ruħha fi proċeduri penali b'dan il-mod. Għalhekk lanqas sejra tippronunzja ruħha dwar jekk l-allegazzjonijiet tar-rikorrent jirriżultawx jew le bħala fatt; għaliex jekk tagħmel hekk ikun hemm il-periklu li tippreġudika l-proċeduri kriminali. Dan jista' jkun ta' detriment kemm għall-prosekuzzjoni kif ukoll għad-difiża."

Ikkunsidrat;

Fil-każ odjern ma ġiex ippruvat li jeżisti jew seħħ episodju matul l-*iter* tal-proċeduri penali li jista' jkun determinanti għad-difiża tar-rikorrenti b'mod li l-ilment jiġġustifika li jigi eżaminat pendenti l-proċeduri kriminali. L-ilment tar-rikorrenti li n-nuqqas tas-separazzjoni tal-ġudizzju fil-konfront tarrikorrenti huwa lesiv tad-dritt fundamentali tagħhom għal smiegħ xieraq b'leżjoni ta' l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni u tal-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni għandu jiġi eżaminat meta l-proċess penali jiġi konkluż u mhux f'dan l-istadju. Fil-fehma tal-Qorti in-nuqqas tas-separazzjoni tal-ġudizzju fl-isfond ta' lanjanza ta' indoli kostituzzjonali jeħtieġ jiġi eżaminat fl-isfond tal-proċess penali kollu anke għaliex ma hux mogħti lill-qorti ta' kompetenza kostituzzjonali li tinoltra ruħha fil-proċess penali u tordna jekk ir-rikorrenti għandhom ikollhom proċess penali wieħed flimkien jew separati.

Din il-Qorti hija għalhekk tal-fehma li stħarriġ għall-finijiet tat-tutela ta' jeddijiet konvenzjonali u/jew kostituzzjonali jkun jista' jsir meta jkun evalwat il-proċediment penali fl-intier tiegħu. M'huwiex każ fejn jekk din il-Qorti ma tintervjenix, il-persuna tispiċċa sprovvista minn rimedju effettiv.

Fl-istess ħin il-lanjanzi ndikati mir-rikorrenti jistgħu jiġu trattati u ndirizzati fil-kors tal-proċediment penali li huwa pendenti. Fil-proċess penali l-Qorti għad ma kellhiex l-opportunita li tagħmel evalwazzjoni tal-provi sabiex fuqhom tagħmel il-konsiderazzjonijiet tagħha.

Il-Qorti għalhekk qed tilqa' l-ewwel u t-tieni eċċezzjoni tal-intervenuti Caruana Galizia u konsegwentement tiddeklina milli teżerċita s-setgħat tagħha mogħtija bl-Artikolu 46 (2) tal-Kostituzzjoni u l-Artikolu 4 (2) tal- Konvenzjoni.. Mhux meħtieġ

għalhekk illi tiddelibera dwar l-eċċezzojoni f'paragrafu B tal-intervenuti Chircop."

Konsiderazzjonijiet ta' din il-Qorti

29. Il-Qorti tqis li dan l-aggravju huwa infondat. Huwa minnu li fis-sistema legali Maltija proċeduri kostituzzjonali / konvenzjonali jistgħu jintużaw mhux biss fejn ikun diġa seħħ ksur ta' drittijiet fundamentali iżda wkoll fejn tali ksur ikun x'aktarx ser iseħħ, biex b'hekk ikun jista' jiġi evitat. Iżda f'dan il-każ bl-ebda mod ma jirriżulta f'dan l-istadju illi l-appellanti x'aktarx ser isofru ksur tad-dritt tagħhom għal smigħ xieraq. Dak li jkun irid jirriżulta mhuwiex illi hemm possibbilità remota jew teoretika li jseħħ ksur ta' drittijiet fundamentali, iżda għandu jirriżulta li hemm probabbilità kbira li tali ksur ser iseħħ. Dan jidher mill-użu tal-kelma "x'aktarx". Għalkemm l-appellanti jilmentaw mill-fatt li sa issa għadhom ma ġewx prodotti provi f'dawn il-proċeduri, għandu jingħad li huma dejjem kellhom il-jedd li jitolbu lil Qorti li jressqu provi qabel ma ssir it-trattazzjoni fuq l-eċċezzjonijiet preliminari, xi ħaġa li naqsu milli jagħmlu. Fi kwalunke każ, huwa ċert li l-fatt waħdu li x-xhieda ta' Vincent Muscat tista' tkun inkriminanti kontra l-appellanti ma jfissirx li ser isofru leżjoni tad-drittijiet fundamentali tagħhom jekk din ix-xhieda tintuża fil-proċeduri kriminali kontra tagħhom. Wara kollox, huwa mistenni li l-Prosekuzzjoni tressaq provi li b'xi mod jew ieħor jistgħu jkunu inkriminanti kontra l-akkużat fi proċeduri kriminali kontra tiegħu.

30. Inoltre, kif sewwa jargumentaw l-appellati, l-appellanti għad għandhom rimedji ordinarji li jistgħu jużaw sabiex jattakkaw l-użu ta' dik ix-xhieda waqt il-kawża kriminali pendenti kontra tagħhom. Biss biss, l-appellanti għandhom il-fakultà li jitolbu lill-qrati ta' ġurisdizzjoni kriminali biex jiddikjaraw dik ix-xhieda inammissibbli u jordnaw l-isfilz tagħha mill-proċess abbażi tal-liġi ordinarja, xi ħaġa li s'issa ma jirriżultax li għadhom għamlu. Barra minn hekk, għalkemm din il-Qorti ma taqbilx li dawn il-proċeduri jistgħu jsiru biss wara li tkun ġiet deċiża b'mod finali l-kawża kriminali kontra l-appellanti, m'hemmx dubju li fiċ-ċirkostanzi tal-każ u fi stadju tant bikri fil-proċeduri kontra tagħhom għadu kmieni wisq biex ikun jista' jiġi determinat minn issa li x'aktarx ser isofru ksur tad-dritt tagħhom għal smigħ xieraq.

31. Għaldaqstant dan l-aggravju qed jiġi miċħud.

Decide

Għal dawn il-motivi l-Qorti taqta' u tiddeċiedi billi tiċħad l-appell tal-appellanti, bl-ispejjeż kollha kontra tagħhom.

Mark Chetcuti Prim Imħallef	Giannino Caruana Demajo Imħallef	Anthony Ellul Imħallef

Deputat Reġistratur
rm